

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.021
у Хмельницькому університеті
управління та права
імені Леоніда Юзькова
(29000, Україна, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8).

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
член-кореспондента НАПрН України, заслуженого діяча науки і
техніки України ХАРИТОНОВА Євгена Олеговича
на дисертаційне дослідження Бабійчука Володимира Миколайовича
на тему «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої атракціонами»,
поданого на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дослідження. Незалежно від того, чи ми насолоджуємося атракціонами в торгово–розважальному центрі у грудні, аквапарком восени або пляжними розвагами влітку, ми очікуємо, що такі розваги будуть безпечними для нас та членів наших сімей і принесуть нам лише позитивні емоції.

На жаль, останнім часом, діяльність атракціонів несе своїм відвідувачам не лише позитивні емоції, адреналін та насолоду, але й небезпеку завдання шкоди. Іноді приходять звістки про жахливі інциденти, які завдають шкоди здоров'ю або навіть життю відвідувачів атракціонів, які, нічого не підозрюючи, вирушили до парку, щоб повеселитися. Чи можна запобігти цій шкоді? Хто до цього буде зобов'язаний? Чи відповідає хто-небудь за безпеку діяльності атракціонів і паркових зон для відвідувачів? Ці питання наразі є дуже актуальними у світлі розвитку сфери розваг.

Великий обсяг та постійне використання атракціонів не дозволяють проводити необхідні державні, рутинні, перевірки безпеки, тим паче займатись превентивними заходами. Натомість володільці та оператори атракціонів

зазвичай перевіряють їх дуже рідко або у разі поломки, що може бути вже надто пізно. Це призводить до того, що більшості володільців атракціонів доводиться контролювати себе самостійно, і, звичайно, не варто забувати ще те, що це підприємства, які намагаються отримати прибуток.

Ще один момент, який слід враховувати, – це безпека після встановлення, коли зони небезпеки не відразу видно на креслярській дошці. але натомість після ретельного тестування самого атракціону, перед тим, як він буде відкритий для публіки, ці недоліки конструкції стають очевидними. Тут важливим моментом постає розмежування відповідальності організатора атракціону та виробника.

Пересувні (мобільні) атракціони викликають ще більше запитань, адже їх ще важче контролювати, очевидно, через їхній тимчасовий характер. Крім того, той факт, що їх постійно встановлюють і складають, а потім переміщують в інше місце, можливо навіть в іншу область без необхідної та належної перевірки, ускладнює контроль за безпекою цих атракціонів. У всіх згаданих вище позиціях постає чимало не врегульованих чинним законодавством України запитань.

На підставі вищезазначеного слід визнати актуальним дисертаційне дослідження Бабійчука Володимира Миколайовичем на тему «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої атракціонами», де ним визначено загальні закономірності та видові особливості зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, розроблено пропозиції та рекомендації для удосконалення правового регулювання зобов'язальних відносин.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано відповідно планів науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

«Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Володимира Бабійчука характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв’язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків.

Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Для обґрунтування своїх правових висновків Володимир Бабійчук також звертався до досліджень у сфері технічних наук, пов’язаних із діяльністю різних засобів розваг для населення. Серед багатьох робіт з цивільного права, які здійснювалися в Україні в останні роки, дана робота виступає, по суті, першим спеціальним дослідженням, спрямованим на вдосконалення науки цивільного права та норм вітчизняного законодавства щодо відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням формально-логічного (догматичного), системного, функціонального, історичного та порівняльного аналізу, дедукції, індукції, тлумачення норм права, які дозволили визначити особливості відшкодування шкоди, завданої атракціонами. За допомогою логічного методу розкрито ознаки ДПН, атракціону, зобов’язань із відшкодування шкоди, регресу, непереборної сили, випадку. Формальний метод пізнання права дав змогу сформулювати поняття атракціону, розкрити сутність понять «шкода», «протиправність»,

«причинність», «вина», «непереборна сила», «випадок», «страхування цивільно-правової відповідальності». Методи дедукції та індукції дозволили охарактеризувати теорії, концепції, наукові положення щодо ДПН, причинно-наслідкового зв'язку, вини, непереборної сили тощо. Системно-функціональний метод використовувався при виокремленні видів атракціонів, суб'єктів відшкодування, страхових зобов'язань. Історичний метод слугував дослідженню походження терміну «атракціон», «володілець джерела підвищеної небезпеки». Метод порівняльного аналізу застосовувався при визначенні спільних та відмінних ознак звичайного атракціону та атракціону підвищеної небезпеки, деліктних зобов'язань і зобов'язань із правомірного завдання шкоди, непереборної сили та випадку.

Предметом дослідження є зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціонами. У процесі розкриття обраного предмету у роботі послідовно було розкрито: поняття атракціону, як джерела завдання шкоди, та класифікувати його види; особливі ознаки зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, та запропонувати поняття цих зобов'язань; підстави та умови виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами; суб'єкта відшкодування шкоди, завданої атракціонами; необхідність запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта відповідальності в зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціонами; особливості підстав звільнення від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану атракціонами.

Періодичне порівняння вітчизняних реалій України та зарубіжних країн дало змогу автору визначити проблемні моменти вітчизняного правозастосування та сформулювати власні науково-теоретичні пропозиції з питань удосконалення законодавчого регулювання відносин із відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

Дисертантом було обрано вдалу архітектуру, яка дозволила йому розкрити максимально повну обрану проблематику. Структурна побудова дисертації відповідає меті і предмету дослідження, й складається зі вступу,

трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (254 найменування). Такий підхід до структурування змісту дослідження виглядає цілком логічним, адже дозволив автору розкрити ті актуальні питання, що були обрані для дослідження.

На підтвердження ґрунтового характеру проведеного дослідження можна навести слушно обраний автором комплексний підхід до вибору науково-методологічних та нормативно-правових джерел й емпіричної бази. Адже на якість отриманих результатів вплинуло глибоке опрацювання робіт вітчизняних цивілістів, врахування досягнень загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права та інших галузей системи права України, а також зарубіжних країн (23 зарубіжних літературних джерел). Істотну увагу у ході дослідження було приділено аналізу актів цивільного законодавства України та матеріалів судової практики.

Робота містить наукові положення, які мають важливе науково-теоретичне значення й практичне спрямування. Положення новизни, що виносяться на захист, підкріплені відповідними висновками по ходу дослідження, а також належним чином обґрунтовані.

Ознайомлення з рецензованою роботою дає підстави зробити висновок, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, ступінь їх достовірності та наукової новизни в цілому відповідають вимогам, що ставляться до даного виду робіт.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Автором у ході дослідження було опубліковано основні результати, що знайшли відображення у дисертації. За основними результатами дисертаційного дослідження Володимира Бабійчука опубліковано чотири статті у фахових наукових виданнях, вісім виступів та доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях. Посилання на авторські публікації у роботі присутні.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на основі

особистих досліджень автора. Нові наукові результати дисертації отримані дисертантом особисто. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами. Автором здійснено власні напрацювання та зроблено на їх основі висновки, які обумовлюють наукову новизну та достовірність одержаних в результаті дисертаційного дослідження результатів.

Підтримую дисертанта у визначенні атракціону як правомірної діяльності фізичної та юридичної особи (організатор атракціону) для задоволення потреб фізичних осіб (відвідувачів атракціону) у розвагах, що пов'язана з розважальними матеріальними об'єктами, які можуть бути наділені концентрованою внутрішньою енергією (атракціон підвищеної небезпеки), а також за відсутності такої енергії (звичайний атракціон). У дисертації правильно обґрунтовується віднесення до ознак атракціону підвищеної небезпеки наявності енергії, що переміщує відвідувача атракціону заданою траєкторією (с. 21, 64).

Заслуговує на увагу класифікація атракціонів, де запропоновано класифікувати атракціони за такими критеріями: 1) безпеки; 2) технічної складності; 3) сфери перебування відвідувача; 4) віку відвідувачів; 5) впливу на свідомість людини; 6) сезонністю розваг; 7) мобільності; 8) принципу дії (с. 41-64).

Важливою вважаю висновок дисертанта про правове значення форми виявлення поведінки організатора атракціону для виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди. Так, у роботі зазначається, що протиправна поведінка організатора атракціону може виявлятися лише у формі дії, а протиправна бездіяльність може бути передумовою причини завдання шкоди (с. 22, 164).

Актуальною та аргументованою вбачається точка зору автора щодо положень про причинно-наслідковий зв'язок як умову виникнення зобов'язань

із відшкодування шкоди, завданої атракціоном; виділено види причинно-наслідкових зв'язків: 1) зв'язок між поведінкою організатора атракціону та його функціонуванням; 2) зв'язок між функціонуванням атракціону та шкодою, що настала; 3) зв'язок між поведінкою особи, зобов'язаної до технічного обслуговування та огляду атракціону, та шкодою, що настала; 4) зв'язок між шкодою, що настала, та причинами, які не пов'язані з функціонуванням атракціону; 5) зв'язок між функціонуванням кількох атракціонів (с. 22-23, 114-130).

На увагу заслуговує характеристика вини юридичної особи у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, як «дефекти організації» та «недоліки діяльності атракціону». Такий поділ має практичне значення у випадку регресної вимоги організатора атракціону до свого працівника, яка можлива лише при «недоліках діяльності атракціону» (с. 165).

Аналізуючи обґрунтованість безвинної відповідальності за шкоду, завдану атракціоном, дисертант розкрив сутність та правове значення теорій покладення безвинної відповідальності, що існують в цивільно-правовій доктрині (с. 161-164 дис.). У роботі зроблено правильний висновок, що кожна з описаних теорій безвинної відповідальності має свої позитивні моменти і по своєму пояснює причини її появи в цивілістиці. Відносно зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої атракціонами, на наш погляд, найбільш актуальними та прогресивними є теорії вигоди і стимулювання (організаційно-технічної превенції), так як надприбутки, існуючі сьогодні в сфері діяльності атракціонів, повинні забезпечувати не тільки появу нових різновидів атракціонів, але й розвиток нових технологій функціонування та адекватних складним сучасним технологіям засобів підтримки рівня безпеки (с. 163-164 дис.).

Схвальним вважаю висновок про необхідність розмежування відповідальності організатора атракціонів та виробника атракціонів. Так, у роботі обґрунтовується, що суб'єктом відповідальності у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої атракціонами є організатор атракціону –

фізична або юридична особа, яка на відповідній правовій підставі здійснює діяльність, що забезпечує формування середовища розваг, якому характерний певний рівень небезпеки, що проявляється в об'єктивно існуючих умовах здійснення діяльності однієї особи і ймовірності завдання шкоди у сформованій обстановці відвідувачам, яка добровільно взяла на себе обов'язок щодо унеможливлення або зведення до мінімуму небезпек пов'язаних з діяльністю атракціону шляхом виконання передбачених законодавством вимог та несе відповідальність за завдання атракціонами шкоди відвідувачам. Водночас виробник атракціону є суб'єктом відповідальності перед відвідувачами за шкоду завдану дефектами атракціону, протягом встановленого строку служби атракціону. Не відповідає виробник за шкоду завдану атракціоном, якщо цьому сприяли дії третіх осіб, в такому випадку відповідальність настає на загальних підставах (с. 216-217 дис.).

Підтримую дисертанта у пропозиції щодо необхідності запровадження обов'язкового страхування діяльності з атракціонами, що обумовлено специфікою зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціоном, оскільки відповідальним є як володілець джерела підвищеної небезпеки, так і організатори послуг із розваг відвідувачів (с. 22, 217 дис.).

На увагу заслуговують зміни та доповнення до нормативно-правових актів: ст.ст. 190, 1187, 1190, 1197, 1187-1 ЦК України, ст. 1 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження», пункт 3.2., 5 Правил будови і безпечної експлуатації атракціонної техніки.

Дисертація характеризується цілою низкою інших положень, що свідчать на користь оригінального характеру отриманих результатів.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем зобов'язань із відшкодування шкоди, цивільно-правової відповідальності, страхових зобов'язань і цивільного права загалом; *в освітньому процесі* – при викладанні

навчальних дисциплін «Цивільне право» та «Деліктні зобов'язання»; у *нормотворчому процесі* для удосконалення цивільного законодавства у сфері відшкодування шкоди та страхових зобов'язань; у *правозастосовній діяльності судових органів* – при вирішенні спорів, що виникають із зобов'язальних правовідносин щодо відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

Окремо слід відзначити, що наукові концепції, висновки та пропозиції дисертаційної роботи використано при підготовці лекцій та навчально-методичних матеріалів у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова, що підтверджується Актом про реалізацію результатів наукових досліджень від 26 липня 2022 року.

Оцінка оформлення дисертації. Стиль, форма, зміст рукопису свідчать про професійність дисертанта, схильність до наукового аналізу, вміння використовувати літературні, нормативні джерела, судову практику, формувати на їх основі власні теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Не заперечуючи актуальність проведеного автором дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень, а також практичну значущість результатів для вдосконалення національного законодавства у сфері цивільного права та правозастосування, разом із тим

необхідно зазначити, що окремі положення дисертаційної роботи Володимира Бабійчука мають дискусійний характер, а деякі висновки потребують додаткової аргументації.

1. Автором запропоновано встановити вікові обмеження для відвідувача атракціону віртуальної реальності щодо досягнення ним семирічного віку (с. 21, 54 дис.). Вважаю, що така пропозиція потребує більш посиленого обґрунтування, оскільки у роботі наводяться міркування окремих вчених щодо психічного розвитку дитини до думки яких дисертант приєднується. Крім того, виникає питання: чому сім років, а не вісім чи десять? Зокрема законодавець вже оперує «десятилітнім віком» дитини щодо визначення її місця проживання: «Якщо ж дитині від 10 до 14 років, вона спільно з батьками бере участь у прийнятті рішення щодо свого місця проживання. коли питання вирішується (ст. 160 СК України).

2. Доцільно було б здійснити порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країни та України, яке стосується правового регулювання зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої атракціонами.

3. Наразі актуальним є питання залучення тварин для участі в атракціонах у цирку. Хотілося б почути позицію автора щодо можливості використання тварин у сфері відпочинку і розваг людей (атракціонів), оскільки життєвий ритм тварин порушується внаслідок шуму, сторонніх осіб, предметів тощо, внаслідок цього тварини зазначають постійного стресу. Чи можна таку діяльність організаторів аукціонів розглядати як жорстоке поводження з тваринами?

4. У роботі слід було розкрити питання щодо правильності віднесення усіх зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, до недоговірних зобов'язань, оскільки правовідносини між організатором атракціонів та відвідувачами виникають на підставі цивільно-правового договору з надання послуг.

5. На думку автора, відповідальність за шкоду, завдану діяльністю атракціонів, повинна бути «абсолютною та винятковою». При цьому

«абсолютність відповідальності організатора атракціону обумовлена підвищеною небезпекою діяльності і означає виникнення відповідальності незалежно від наявності або відсутності його вини в завданні діяльністю атракціону шкоди» (с. 182 дис.).

Використання терміну «абсолютний» у такому контексті здається не надто вдалим. Тим більше, що має місце порушення принципу «лезо Оками», оскільки у дисертації таке позначення використовується більше 40 разів для характеристики різних сутностей і властивостей. У кожному разі, позиція автора з цього питання потребує додаткового пояснення і аргументації.

Загальний висновок по дисертації. У цілому висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Володимира Миколайовича Бабійчука, оскільки ним було вирішено поставлені завдання та досягнуто мету - визначення загальних закономірностей та видових особливостей зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої атракціонами, розроблення пропозицій та рекомендацій для удосконалення правового регулювання зобов'язальних відносин.

Дисертаційне дослідження Володимира Миколайовича Бабійчука на тему «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої атракціонами» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – Володимир Миколайович Бабійчук заслуговує

на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Є.О. Харитонов